

Naklice su »srida od Poljic«, a i govor im je usklađen s tim. U tisuću godina Nakličana je uvijek dvjestotinjak. Samo je čempres usahnuo nakon pet stoljeća. Prastara crkva svetog Ante, »gljivastog svoda i bez apside«, pak, još je tu nakon 14 stoljeća, kako se spominje u Sumpetarskom kartularu.

Nesuđeni književni jezik

»Da se bolje razumi arvacki«

Ispitujući korijene hrvatskoga književnog jezika, jezikoslovci ponajviše istražuju književnu baštinu, te naravski ne dosegnu zbiljsku davninu. A *Poljički* je *statut* živi primjer hrvatskoga jezičnog standarda već u 14. stoljeću! U to je doba bosančicom upisano drevno običajno pravo hrvatskih žitelja oko Mosora, koji su omeđeni prirodnim granicama kamena i mora, već po dolasku Hrvata na Jadran, ili vazdašnjim prebivanjem u tim krajevima, imali uzakonjen svaki oblik društvenog ponašanja.

Onodobni pisani spomenici - nikad tako jezgroviti kao Poljički statut, koji je za Poljičane svetinjom, te se vazda uza nj pridijeva *počtovani* - bijahu pisani jezičnim standardom (crkvenoslavenski, latinski) ili *pak jedinim* govorom nekoga kraja. Nu, u Poljičkoj je župi ponajprije valjalo odrediti kojim će se *književnim jezikom* pisati zakonik. I današnje jezično stanje svjedoči raznolikost poljičkoga govora; na malenu prostoru od 250 četvornih kilometara, živo opstoji čakavica i bosanska štokavica, a u Srednjim

Poljicima od njihova prožimanja izričaj biva poetičan. Trebalo bi samo ustvrditi, nije li ondašnji govor bio u *cijelim Poljicima* jednak jeziku počtovanoga statuta ili je pak bio raznolik kao i danas?

U starini je statut pisan čakavski, a kašnja pretežnost štokavskih oblika ne može se objasniti nikakvim utjecajem izvana; Poljicima je bilo mrsko sve došljačko, ona nikad nisu trpila *izvanjskoga* (za vanjanina je bio drukčiji aršin u statutarnim odredbama). Zato valja ondašnje jezično stanje prisposodobiti današnjemu, a najskoli s uzroka koji mnogi smeću s uma: Poljičkomu su statutu zrcalo onodobni bosanski tekstovi!

Već površan pogled na Poljički statut i na zapise Tvrтка Kotromanića, Hrvoja Vukčića Hrvatinića, na ine listine ili uklese sa stećaka (koji uzgred nisu nikakva bosanska posebnost, nego sežu u samim Poljicima sve do napogled mora) - posvjedočuje jezičnu istoću, nevjerojatnu podudarnost arhaičnih oblika. U takovim je istorodnim tekstovima *što, šta* - kao što su zacijelo i onda govorila Srednja i Gornja Poljica - a Poljički statut starijega razdoblja rabi samo *ča*, koje je danas još posve očuvano u Donjim Poljicima. Iz rečenoga je očito, da su Poljičani nekoć imali svoje »prvotne Gaje«, koji su *skupno i dogovorno*, na zboru svekolikih Poljica, razoputili i razvidili kojim bi se govorom počtovani statut pisao. Poljičani su vrlo osjetljivi glede jezika, ali su slušali razložne riječi svojih staraca.

Tako su starohrvatski sjedobrki »Gaji« (zbor je bio na Gajinama!) iz bujne raznolikosti narječja svoga kraja, složili hrvatski pučki jezični standard, takovom mudročću i jasnoćom da je i danas svakomu Poljičaninu gotovo posve razumljiv. U *Dodatku* statutu, godine 1665., ovako piše *rotni kančilir m. p. općine župe poljičke, Marko Žuljević*:

»Ovo neka se zna, kako pripisasmu ovi p. statut iz staroga u ovi virno i pravo, ni uzmaknuv ni primaknuv, nego da se bolje razumi arvacki...«

Premda raznolika, Poljica su vazda imala duhovno žarište, oko česa bi se okupljala. Ni rodovska strogoća podjele na tri plemena (»tri suci zakletveni od trih plemen«) nije mogla utrnuti osjećaj jedinstvenoga hrvatskog jezika koji se stere daleko na sjever od poljičke međe. Poljički je statut zrcalo svih kašnjih muka u razvoju hrvatskoga jezičnog standarda, samo što se to u Poljicima zbililo bezbolno, i naravnim je putem čakavicu odmijenila štokavska pretežnost već u 17. stoljeću. Poljički je puk, skupa s »plemenitima«, gospodario vlastitom sudbinom, i nikakav došljak ni vanjanin nije mogao odlučiti kakovim će govorom oni pisati, te se s takova uzroka i održala mnogostoljetna sveza među jezikom predaka i potomaka. Ne treba se roditi u Poljicima da bi se razumio ovaj glasoviti »*Zakon od reda u mlinu*«:

»81a. U mlinu se ima mliti po redu; kako je tko prija došao u mlin i žito donio, tako ima pravo i mliti. I ne more jedan drugomu reda vazeti nitkor nikomur prez njegove dobre volje, odlože gospodar oda mlina voljan je samliti ujam, jednu kvartu, preko reda, da veće ne; ni pak inoga žita, nego ujam, ki su u mlinu, odloživ kada donese ali pošalje gospodar vriću u mlin, odoljen mu red poteče.

81b. I pake ako bi se zgodio ki takovi uzrok, kako je sedmina ali brašno za vojnicu, ali ini koji podoban uzrok, more se samliti prez reda, jere nevolja nima zakona.

81c. I pake stari je zakon: more se kovaču samliti nekoliko priko reda, zač i u kovačnici mlinskomu gvozdju red je, neto dojde.«

Još o drami hrvatskoga književnog jezika

»Dotle se vukovci u Hrvatskoj bore da se iz upotrebe izbace posve dva živa narodna jezika, predbacujući, dakako, književnosti da ne zna svoj jezik!« (*Petar Šegedin*)

Uvažujući mišljenje o »početcima hrvatskoga književnog jezika« kakav je on danas, moram opetovati, da sam ja imaginirao u svomu članku »Da se bolje razumi arvacki« zamišljene korijene današnje *linguae disjectae, nesuđenoga* hrvatskog književnog jezika. Poljički sam statut uzeo kao zanimljivo vrelo *mnogih pitanja*, no kad me se kori da njegov prvi prijepis nije iz 14. stoljeća, čini mi se da je i godina 1444. zacijelo izvađena iz kakove enciklopedije kao »treća preinaka«, budući da iscrpni istraživači Statuta određuju njegove početke godinom 1440., 1340., a Vladimir Mošin čak potkrepljuje tvrdnju, da su još za Kolomana, moguće 1107., »i Poljica provela kodifikaciju svog običajnog prava i dobila od novog "gospodina" potvrdu svog Statuta«. Bilo kako, ne znam tko je odredio početke počtovanoga statuta takovim skladnim brojem ljeta Gospodnjih.

Na Poljičkomu se statutu zapravo velikom jasnoćom zrcali drama hrvatskoga jezika, koja je posve slična drami tla i neprestane selidbe. Poljičani su dijelom podrijetlom iz Bosne, oni su *didici*, bosanski plemići, pa još u 18. stoljeću Banići imadu u obiteljskomu grbu polumjesece. U Poljicima se shranio »arvacki« jezik, bosančica i popovi glagoljaši. Njihov je čakavski jednak čakavskomu iz ondašnje Bosne, a ikavica im je također ikavica Stipana Tomaša, ili pak Tvrtkova u listu od 19. svibnja 1355. »Ikavicom, s jakim primjesama čakavštine, pisana je sva književna ostavština "Bosanskih krstjana« (Dominik Mandić). A Ante Škobalj u »Obrednim gomilama« napućuje na svezu među poljičkim popovima glagoljašima i krstjanima.

Današnji bi hrvatski književni jezik, da je hrvatska povijest imala sretan tijek, da nam tlo nije ostalo u podobi proklete potkove, imao po prilici svoje početke onako kako sam naveo. Izrastao bi u bujnu prožetost svih pučkih govora hrvatskoga jezika, naravnim slijedom i odlukom njegovih žitelja, a kako su naši stari u rodovskoj strogoći mrzili tuđina, ne bi im se u rođeni jezik uplećao nikakav *vanjanin*. Takovi se davni početci određuju u odnosu na mrtve a ne na živuće, pa je ondašnjim Hrvatima Očenaš iz 1595. jednako razumljiv poput statutarne odredbe. Da se tako posrećio *isti* pučki i književni hrvatski jezik, ne bi se sad stručnjaci natezali oko »razumljivosti«, nego bi taj zamišljeni književni jezik bio posve srodan živu govoru hrvatskoga puka od Istre do Boke, i do Tavankuta na sjever. Dosadno je već gonetati hrvatski jezik u onim ishodištima kakovim ga je omeđio Vuk vanjanin, jer se baš sad krši njegov kovčežić političkih nakana, i očitim je dokazom kako »stručnjacima« ipak manjka intuicije. U zbiljskomu hrvatskom književnom jeziku i *Gay* bi bio samo epizoda. Možda bi bilo ovako kako je naveo Antun Šojat:

»Te težnje k zajedničkome hrvatskom književnom jeziku samo su dio općih nastojanja u starijem razdoblju hrvatske književnosti i pismenosti iz različitih hrvatskih krajeva. U različitim zbornicima iz čakavskih krajeva (na primjer Petrisovu, Kolunićevu, Grškovićevu, Vinodolskom zborniku) nalazimo čitav niz kajkavizama, prvi pjesnici s

otoka Hvara u svojim djelima namjerno odstupaju od jezičnih, osobito glasovnih specifičnosti svojega mjesnoga govora i unose elemente štokavštine, jednako kao što i dubrovački pisci imaju u svojem književnom izrazu izrazitih čakavizama. Svi oni, i kajkavci i čakavci i štokavci (poneki pisac više, poneki manje) recenziraju svoj jezik, stvaraju koine, koji će moći što veći broj Hrvata razumjeti. U tom nam smislu osobito mnogo govori jezik hrvatske protestantske književnosti, pa jezik Zrinskih, *koji bi u povoljnijim povijesnim uvjetima i prilikama najvjerojatnije postao književnim jezikom svih Hrvata* (naglasio pisac).«

A mene je, kao književnika, zanimalo iracionalno zbivanje s hrvatskim jezikom, ili kako se veli umirućemu: ono što ga je *snašlo*.

Lutajući domovinom, divim se sveudilj kako se u puku očuvao izvoran govor unatoč stoljetnomu zatoru, unatoč svedernu osjećaju da mu je djedovski jezik gost u vlastitome domu. Zadivljuje me da još vazda u Bosni, odakle su nekoć otišli k moru moji pretci, zvonu ikavska rič, da se u Kraljevoj Sutisci, gdje žene nose crne rupce za zadnjom hrvatskom kraljicom Katarinom, još slute čakavski oblici. Očito je pučki jezik milozvučniji od umjetnih tvorevina »Oslobođenja«, a u duši intelektualaca još se javi buna, kao što se dogodilo u povijesnomu broju 11-12 sarajevskoga »Života«. A ona je drama tla sveudilj živa u drami jezika, inače ne bi prodavačica u Sarajevu prodavala »Vjesnik« sa dna kioska, kanda je i taj novinski hrvatski jezik kužan.

»Najprvo zakon stari hoće, da se plemenščina ne more prodati ni založiti u tmi, toj rekući otaj, a navlastito od bližnjega; da ima se prodati svitlo, bilodano, i ponuditi prvo bližnjega svoga.«

(Hrvatski tjednik, 1971., Poratnik, 1998.)